

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ
ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ**

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И
НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

**MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN**

**Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті
Қазақ әдебиеті кафедрасы
Казахский государственный женский педагогический университет
Кафедра казахской литературы
Kazakh State Women's Teacher Training University
The chair of Kazakh Literature**

**Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университетінің 70 жылдығына орай
«ЗӘКИ АХМЕТОВ ЖӘНЕ ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТТАНУЫНЫҢ
ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ»
атты халықаралық ғылыми-теориялық конференция**

МАТЕРИАЛДАРЫ

МАТЕРИАЛЫ

**Международной научно-теоретической конференции:
«ЗАКИ АХМЕТОВ И АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОВРЕМЕННОГО КАЗАХСКОГО ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЯ»
посвященной 70-летию Казахского государственного женского
педагогического университета**

MATERIALS

**Of International Scientific and theoretical conference on
«ZAKI ACHMETOV AND THE MODERN THEORETICAL
PROBLEMS OF KAZAKH LITERATURE STUDIES»
devoted to 70th Anniversary of the Kazakh State Women teacher training University**

АЛМАТЫ, 2013

АКАДЕМИК ЗӘКИ АХМЕТОВ ТУРАЛЫ СӨЗ

Ж. Дәдебаев

филология ғылымдарының

докторы, профессор,

ал-Фараби атындағы ҚазҰУ

жанындағы Абай ғылыми-зерттеу

институтының директоры

1975 жылы университетті бітірдік. Жас мамандардың болашақ жұмыс орындары анықталды. Мен Қарағанды облысына баратын болдым. Дипломымызды қолға алдық. Енді жолға шығамыз деп жүргенде, университетті өзіммен бірге бітірген бірнеше жас маман жұмысқа Ғылым академиясының М. Әуезов атындағы әдебиет және өнер институтына баратын болғандарын айтты. Анығын білсем, оларды М.Әуезов атындағы әдебиет және өнер институтына жұмысқа алып қалуға профессор Тұрсынбек Кәкішев уәде беріпті. Тұрсынбек Кәкішев - менің диплом жұмысымның жетекшісі болған кісі, өзі студенттердің ғылыми қоғамына басшылық жасап, мені әдебиеттану тобындағы студенттерге «бастық» етіп қойған. Жаңағы хабарды ести сала, Тұрсынбек ағама телефон соқтым. Сәлемдескен соң: «Аға, біздің жігіттердің біразын Әуезов институтына жұмысқа алып қалып жатыр екенсіз, мені де алып қалыңыз!» - дедім. Ағам сөзге келген жоқ: «Онда ертең сағат онда министрствоның алдына кел», - деді. Ертеңіне бес-алты жас маман Тұрсекеңнің кел деген жеріне келіп тұрдық. Тұрсекең бізді министрдің орынбасары Әуесхан Қанафин деген кісіге алып барып, біздің облыстарға тарап кеткенімізден гөрі Әуезов институтында қалғанымыз елге де, ғылымға да пайдалырақ болатынын айтты. Министрдің орынбасары жас мамандарды жұмыс орындарына бөлу туралы бұйрыққа өзгеріс енгізіп, біздің қолымызға Әуезов институтына барып жұмысқа тұруға жолдама жазып берді. Министрліктен шыққан бойы бәріміз Әуезов институтына келдік. Тұрсекең бізді институт директорының кабинетіне бастап кірді. Институттың директоры Әди Шәріпов еңбек демалысынан әне-міне келеді деп отырған сәт екен. Бізді Зәки Ахметұлы Ахметов қабылдады. Зәки Ахметұлының кітаптарын, жоғары оқу орындарының филология факультеттерінің студенттеріне арналған «Өлең сөздің теориясы» деген оқулығын оқығанымыз, атын, атағын естігеніміз болмаса, өзімен бұған дейін жүзбе-жүз кездеспегенбіз. Сыпайы, жүзі ашық, жайдары кісі екен. Тұр-түсінен де, сөйлеуінен де зиялылық лебі еседі. Біздің қолымыздағы жолдамамызға қарап, кадр бөліміне біздің бәрімізді де жұмысқа алу туралы бұйрық дайындауға тапсырма берді, қыркүйектің бірінші күнінен қалмай жұмысқа кірісуімізді, келген бойда институт директоры Әди Шәріповтің алдында болуымызды ескертті. Зәки Ахметұлымен біз осылай таныстық.

Кейін білдік, Зәки Ахметұлының өзі де жас кезінде ұстаздарының жақсылығын көріп жетіліпті. Әсіресе, бізге сабақ берген, ақыл айтқан қарт профессор, қазақ әдебиеттануының асыл бәйтерегі Бейсембай Кенжебаевтың жақсылығын көп көріпті. Бейсекеңнің ықыласы ауған адамның жақсы адам екеніне алаңсыз сендік. Бейсекеңе деген құрметіміз Зәки Ахметұлына да лайықты болар деп сезіндік. Екінші жағынан, Зәкеңнің бізге деген жылы көзқарасынан, ағалық ізетінен ол кісінің біздің университетімізге, өзі оқыған, тәлім-тәрбие алған білім ордасына, оның ұстаздарына деген ерекше ілтифатын аңғарғандай болдық.

Кісінің өзінің өмір жолында бағыт берген, көмек көрсеткен, жақсылық жасаған адамдардың қадірі мен қасиетін білуі - білімнің асылы. Оны өзі біліп қана қоймай, өзі мен өзгелердің игілігіне асыру - кісілік кемелдіктен. Зәки Ахметұлы - ғылыми шығармашылық және ұстаздық қызметпен өткізген өмірінде білімнің асылын тапқан, кісілік кемелдікке жеткен қазақ зиялыларының алдыңғы легіндегі азамат еді.

Жастың алдында неше түрлі таңдау тұрады. Мысалы, Абайдың «Масғұт» поэмасындағы Масғұттың алдындағы үш түсті алма - үш түрлі таңдау. Ағын тандаса, ақылы жаннан асады; сарыны тандаса, дәулеті судай тасады; қызылын тандаса, әйел затында одан қашар жан болмайды. Зәки Ахметұлы Абайдың поэмасындағы үш түрлі таңдауға негізделген сюжеттік желінің И.Тургеневтің «Шығыс аңызы» («Восточная легенда») шығармасына да арқау болғанына назар аударды. Өмір жолына түскен жастың алдынан үш түрлі таңдау шығатыны қазақ ауыз әдебиеті үлгілерінде ежелден бар. Әр таңдау әр түрлі мақсатқа жеткізеді: бірі - байлыққа, бірі - билікке, енді бірі - ай десе аузы бар, күн десе көзі бар асыл жарға. Өмір жолына жаңа түскен жас үшін бұл үшеуінің бірін таңдау қиын. Өйткені жас адамға осы үшеуі бірдей керек. Зәки Ахметұлы осы таңдаулардың бәрінің де маңызды, бәрінің де қымбат екенін сипаттай отырып, олардың қайсысын таңдау қажеттігі айналасында халықтың дәстүрлі дүниетанымының, дәстүрлі көзқарасының ерекшеліктері барын аңдатады.

Сонымен қатар ғалым Абайдың поэмасындағы таңдауда айрықша сипат барын және оның терең негізінде жеке-дара, белгілі дәрежеде автобиографиялық мән жатқанын, өмірдің шындық болмысы бейнеленетінін көрсетеді [1]. Ғалым осы пікірі арқылы Абайдың шығармасындағы таңдаудан ақынның шындық болмысқа деген авторлық көзқарасы аңғарылатынын сездіргендей болған. Сонымен бірге осы пікірде ғалымның өзінің де Абайдың таңдауына қатысы, эстетикалық бағасы көрініс тапқан еді. Осы жайды тіршілік философиясының кеңістігіне шығара қалған жағдайда, кезінде Зәкеңнің алдында да түрлі таңдау тұрғандай болады.

Өнер туындысындағы таңдау бейнелі. Өмірдегі таңдау затты. Екі кеңістіктегі осы таңдауларға ортақ ерекше шарт бар: кісі нені тандаса да бір-ақ рет және бір-ақ нәрсені таңдайды. Екі рет немесе екі нәрсені таңдау өнер туындысында да, өмір жолында да мүмкін емес. Өмірінің басында тандап алған жолымен келе жатқан жанның орта жолдан кейін қайтып, басқа жолды таңдау мүмкіндігі тағдыр тақтасына жазылмаған. Сондықтан өмір жолының басындағы таңдаудың жауапкершілігі үлкен.

Өмір жолы тар сокпақ, бір иген жақ,
Иілтіп екі басын ұстаған хақ.
Имек жолда тиянақ, тегістік жоқ,
Құлап кетпе, тура шық, көзіңе бақ [2, 224], -

дегенде, Абай осы жауапкершілікті мезгеп айтып отырғанға ұқсайды. Зәки Ахметұлының таңдауы айрықша болды: білім, ғылым жолын таңдады. Бұл жол байлыққа да, билікке де, түрге де, түске де тәуелсіз болды, ізгіліктің жолы болды. Білім мен ғылымды - азық, ізгілікті серік еткендіктен, Зәкең «тиянақ, тегістік жоқ», «имек жолда» дүниеге бой алдырмады, аяғын шалдырмады, «құлап кетпей», «көзіне бағып, «тура шықты». Бұл оңай емес еді. Бұдан ізгіліктің шырқау биігіне жетуді мұрат тұтқан және сол іздеген мұратына жеткен жан ғана тура шығуға тиіс еді. Анығын Алла біледі, менің түсінігімде Зәки Ахметұлы өмірдің «тар сокпақ», «бір иген жақ» секілді жолына ізгі тілекпен түсіп, одан ізгі қалпында тура шықты.

Зәкең ғылым есігін өлең туралы ойларымен ашып [3], өлең туралы толғаныстарымен жапты [4]. Алғашқы іргелі еңбегінде Абайдың өлеңдегі өрнегін тапты, соңғы еңбегінде Абайдың ақындық әлемінің жарығын жақты. Бұл екі ортада қазақ өлеңінің құрылысын жүйелеп, өлең теориясын [5-8] жасады. М. Әуезовтің «Абай жолы» роман-эпопеясының жазылу тарихы мен поэтикасын зерттеп [9-10], әуезовтану ғылымын, қазақ романының теориясын жаңа ғылыми қағидалармен, жаңа теориялық тұжырымдармен байытты, қазақ әдебиетінің көркемдік дәстүрлері мен заманауи даму заңдылықтарын саралады [11], әдебиеттің тарихы мен теориясын зерттеудің, теориялық ұғымдар жүйесін қалыптастырудың әдіснамалық негізін қалады.

Ғалым зерттеулерінің бәрі іргелі болмысымен ерекшеленеді. Сөйте тұра зерттеушінің әрбір теориялық қағидасы нақты талдаулар мен пайымдауларға негізделеді. Әр ғылыми мәселе, құбылыс, зерттеу нысаны өзінің даму өзегінде, өзіндік қозғалыс өрісінде, тұтасқан күйінде әрі құрамдас бөліктерінің өзара табиғи байланыстары мен қарама-қарсылықтары жүйесінде зерттеледі. Зерттеу барысында қол жеткен нақты ғылыми нәтижелер теориялық саралаулар мен жинақтаулар үдерісінен өтіп, тұтас құбылыстың жалқы және жалпы қасиеттеріне тән ортақ һәм дара ерекшеліктердің заңдылықтары анықталады. Осы ғылыми нәтижелердің әрқайсысы әдебиеттану ғылымының дамуына жаңа серпін берген, әдеби-теориялық ойды биік белеске көтерген іргелі жетістік, ірі табыс еді.

Зәки Ахметұлының еңбектерінде нақты кезеңнің, нақты аумақтың, нақты тұлғаның нақты шығармалары нақты талдаулар арқылы пайымдалып, көркем әдебиеттің жалпы теориялық мәселелері туралы ғылыми және практикалық маңызы үлкен ойлар, қағидалар, идеялар тұжырымдалды. Осы ойлар мен қағидалар, идеялар ғұлама ғалымның өлең сөздің құрылысы, жазушы еңбегінің психологиясы мен поэтикасы туралы эстетикалық теориясына ұласты. Бұл теорияның ғылыми маңызы күні бүгінге дейін жоғары. Ал шындығын айтар болсақ, кейінгі әдеби-теориялық ой Зәкем мен Зәкем қалыптастырған биікте табан тіреп тұра алмай, кері лықсыды. Зәки Ахметұлы мен Зейнолла Қабдолұлы XX ғасырдың екінші жартысында қара терін ағызып жүріп бір адым алға жылжытқан әдебиет теориясы бүгінгі әдеби-теориялық ойдан көш ілгері алда, оқшау тұрғандай көрінеді.

Зәки Ахметұлы Зейнолла Қабдоловтың ұсынысымен әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінде филология факультетінің студенттеріне арнап арнаулы курстар оқыды, ғылыми-зерттеулер жүргізді, диссертациялық кеңестердің жұмыстарына қатысты. Мен үшін Зәкемнің осы жұмыстарының бәрінің де пайдасы болды. Әсіресе, М. Әуезовтің «Абай жолы» роман-эпопеясының жазылу тарихы мен поэтикасы туралы іргелі зерттеу еңбегінің әдіснамалық жүйесін пайымдаудың

көп көмегі тиді. Бұл еңбектің әдіснамалық негізі бірден көзге түсіп тұрмады. Тәжірибе көрсеткендей, іргелі зерттеулердегі талдаулар мен жинақтаулар, қағидалар мен тұжырымдар көзге көрініп, көңілге қонып тұрғанмен, солардың бәрінің асыл өзегі, түпкі негізі қызметін атқаратын әдіснаманы, методологияны тану оңай емес. Мен соны тануға талап қылдым. Қанша талап қылып, қанша ізденгеніммен, Зәкемнің ғылыми шығармашылығының әдіснамалық негізін, методологиясын жете білдім деп айта алмаймын. Зәкемнің ғылыми шығармашылығының әдіснамалық негізі терең, көп деңгейлі. Оған әркім өзінің ойы мен бойына қарай ғана бойлай алмақ. Мен де сөйттім. Әйтсе де Зәкемнің сөзі мен баяндамалары да, монографиялық зерттеулері де, ақыл-кеңестері де менің ғылыми-шығармашылық қызметімде игілікті болғанын, әлі де игілікті болып келе жатқанын айтуды өзіме парыз санаймын.

1992 жылы докторлық диссертация қорғадым. Ғылыми кеңесшім - Зекең, академик Зейнолла Қабдолов. Диссертация бойынша ресми төрешілерді белгілеу барысында Зекең екі төрешіні өзінің қалауы бойынша ұсынатынын, үшінші төрешіні менің таңдауым бойынша ұсынатынын айтты. Зекең бірінші төреші етіп академик Зәки Ахметовті ұсынды. Зекемнің ұсынысы тура менің ойымдағыдай болды. Менің диссертациялық жұмысымның теориялық бағыты мен әдіснамалық жүйесі «Абай жолы» роман-эпопеясының жазылу тарихы мен поэтикасы туралы Зәки Ахметұлының монографиялық зерттеуімен негіздес болатын.

Диссертациялық кеңес мәжілісінде Зәкем бас төреші болып сөйледі. Диссертациялық кеңестің төрағасы - академик Тұрсынбек Кәкішұлы. Төрешілердің сөзінің толық айтылуын қадағалаушы - осы кісі. Зәкемнің сараптамасын тындап отырмын. Көңілім орнында. Бір уақытта Зәкем диссертацияда «Абай жолындағы» Тоғжанның портретіне қатысты айтылатын пікіріме арнайы көңіл аударды. Жүрегім лүпілдеп қоя берді. Бойжеткен сұлу қыздың портретін жасауда екі үлгіні қатар алып, салыстырған болатынмын. Оның бірі - Абайдың үлгісі. Екіншісі - М. Әуезовтің үлгісі. Онымен қоймай Абайдың «Қақтаған ақ күмістей» өлеңінде сұлу қыздың портретін жасаудағы тәсілі туралы М. Әуезовтің: «...сұлудың сырт көркімен қатар сезімін, ақыл-мінезін, адамдық ішкі дүниесін беруді ақын ескермейді. Паспорттық сипаттау жасайды», - деген пікірін де айта келіп, Тоғжанның портретін жасауда жазушының дара шығып, үлкен шеберлік үлгісін көрсеткеніне тоқталған едім. Ойланбай да қалмай, ақылға салып қарағанда, М. Әуезовтің портрет жасау өнеріне негіз болған бір арнаның Абайдан бастау алатынын аңғартқым келген. Бұл алда тұрған ғылыми міндеттің бір қырын танытуға тиісті еді. Зәкем менің осы пікірімнің сұлу қыздың портретін жасаудағы Абайдың үлгісіне қатысты жағын қолдамайтынын білдірді. Өзім де әу бастан «осы пікірім қалай болар екен» дегендей күйде едім, Зәкемнің ескертуі көңілімді шайдай ашты. Ішімнен өзіме-өзім: «Абайдың «қақтаған ақ күмістей кең маңдайлы» сұлу қызы түгіл, «шоқпардай кекілі бар қамыс құлақ» аты туралы да абайлап сөйлеу керек», - дедім.

Зәкемнің сөзі менің көңілімнің бір түкпірінде бұғып жатқан ойды оятты: Абайды тек тану, тани білу керек.

Біраз жылдардан кейін Абайдың шығармашылығы бойынша менің ғылыми жетекшілігіммен бір диссертация қорғалатын болды. Диссертанттың дайындығы жоғары, ойы ұшқыр болатын. Сол шәкірттің бір күні Абайдың «Өлсе өлер табиғат, адам өлмес» өлеңіндегі «мені» деген бір сөзге қатысты пікірін айтты:

«**Мені**» мен «менікі»нің айрылғанын
«Өлді» деп ат қойыпты өңкей білмес.

Диссертант ойын айтып келіп, «мені» сөзінің дұрыс жазылмай тұрғанын, бұл сөздің дұрысы «мен» болуы керектігіне тоқталды. Ойына қосымша негіз ретінде Абайдың екінші бір өлеңінен үзінді келтірді:

«Мен» өлмекке тағдыр жоқ әуел бастан,
«Менікі» өлсе өлсін, оған бекі.

Шәкірт дұрыс айтты. Мен де осылай ойлайтынмын. Пікірін ашық айта беруіне қарсы болмадым. Келісім осылай болған. Сол шәкірттің өзінің диссертациясының соңғы нұсқасында Абайдың «мені» сөзінің орнына «мен» деп жазған болып шықты:

«**Мен**» менен «менікі»нің айрылғанын...

Мұны диссертациялық кеңестің мәжілісі болар алдында ғана білдім. Үндемедім. Абайдың өлеңдерінің қалыптасқан мәтініне өзгерту енгізудің жолы мен жөні туралы айтып жатпадым. Бір ғажабы, Зәкеңнің назарынан осы бір кішкентай өзгерістің өзі де тыс қала алмапты. Бірақ бұл жайға байланысты Зәкең сөз сөйлеп, пікір білдіргенді артық көрді білем, диссертантқа сұрақ қоюмен шектелді.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті жанындағы диссертациялық кеңес, қазақ әдебиеті кафедрасы еліміздегі үлкен бір ғылыми мектептің қызметін атқарды. Әдебиеттану ғылымының әр саласы бойынша ғылым докторлары мен кандидаттарының жаңа буындары өніп, өсті. Зәкем бір зерттеулердің маңызы мен мәніне көңілі толып, тебіренді, енді бір жұмыстардың мазмұнын олқысынды, ескертулерін айтты. Соның бәрінде де әр диссертацияның арғы жағынан адамды, маманды көрді. Кейде үлкен мамандарымыздың өзі қайсыбір жас ізденушілердің жұмыстарын қатты сынап тастап жүрді. Сондайда Зәкем өзінің ойын айналасындағыларға сыпайы түрде жеткізетін: *жұмыстың жақсы жазылмауы оны жазған зерттеушінің жақсы болмауынан емес. Жаман ғалым болмайды. Жақсы жаза алмайтын ғалым болады...*

Өлең құрылысының жүйесін, өлшемі мен мөлшерін Зәкеңше терең зерттеген ғұлама қазақ әдебиеттануында жоқ. Соған орай өмірде әлдебір нәрсенің өлшемі немесе мөлшері туралы сөз бола қалғанда, үлкен-кішіміздің ешқайсысы Зәкеңнен асып сөз айтпайтын. Бір жолы кафедрадағы өңгімедүкен үстінде екі құрдас кісінің бірі екіншісіне өзінің қанша ақыл айтса да, оның ақылды бола алмағаны жайында әзіл айтты. Қалыптасқан ахуал аясында екеуінің әзілі жарасып тұрды. Сонда Зәкең олардың жарасқан әзілін мынадай түрде қолдағаны бар: *ақылды болудың өлшемі мен мөлшері болатыны сияқты ақыл алу мен ақыл берудің де өлшемі мен мөлшері болу керек. Әзілдесіп отырған екі кісі жарқырап мәз-мейрам болып қалды. Олармен бірге кафедра түгел мәз болып, Зәкеңнің табан астында тауып айтқан сөзіне сүйсініп жатты.*

Кафедра мәжілістерінің бірінде баспаға ұсынылған монографияда жаңа терминдер көп қолданылғаны туралы ескерту жасалды. Біреулер жаңа терминдердің көптігін және жаңадан қолданылғанын зерттеу еңбектің ғылыми жаңалығы қатарында көрсетуге тырысты. Пікірталастың аяғын әдебиеттану терминдерінің ғылыми негізін жасаған Зәкем түйді: *қалыптасқан ғылым саласында бар ғалым жиылып немесе бір ғалым бас болып бір жаңа терминді ғылыми айналысқа түсірсе, онда ол ғылымның дамуына қызмет етеді. Ал егер қалатпаса ғылым саласында әр ғалым бір жаңа терминді ғылыми айналысқа түсіретін болса, онда ғылымның негізі жойылады.*

Зәки Ахметұлы, Зейнолла Қабдолұлы, Тұрсынбек Кәкішұлы Қырғыз Республикасы Ұлттық ғылым академиясы жанында құрылған еларалық мәртебедегі диссертациялық кеңеске мүше бола жүріп, қырғыз әдебиеттанушыларының үлкен бір буынын даярлауға еңбек сіңірді. Кейінірек бұл кісілер өздерінің қатарына мені қосты. Біраздан соң өздері кеңес құрамынан шықты да, орындарын кейінгі жастарға берді. Ондағы ойлары қазақ-қырғыз әдебиеттанушыларының шығармашылық ынтымақтастығы мен достық қарым-қатынастарының өздерінен кейін де жалғаса беруі еді. Үш ағам да қырғыз ғұламаларының ортасында аса қадірлі, сыйлы болды. Өздері де қырғыз ғалымдарына үлкен құрмет көрсетер еді, олардың ғылыми зерттеулерінің теориялық нәтижелерін қырғыздан артық білмесе, кем білмес еді. Енді зәуеде бір жол түсіп бара қалсақ, қырғыз бауырларымыз ол күндерді, Зәкем мен Зәкемді тебірене еске алады, Тұрсекеңе дұғай-дұғай сәлем айтады.

Диссертациялық кеңес мәжілісінің, жас мамандардың диссертация қорғауының жауапкершілігі жоғары, өмірлік маңызы үлкен. Оны кеңес мүшелерінің бәрі бір адамдай сезінді деп айту артық болар. Зәки Ахметұлы ғылыми-педагогикалық кадр даярлау ісіне, жас ғалымдардың ғылыми шығармашылық қабілеттерін дамытуға, ғылыми ойлау кеңістігін қалыптастыруға, диссертациялық зерттеулердің ғылыми маңызына, ғылыми қорда бар теориялық қағидалар жүйесінің баюы мен нығаюына соншалықты үлкен жауапкершілікпен қарады. Жоғарыдағы сияқты нәзік арқаулы оқиғалардың айналасында Зәкемнің ғылым мен білімге адалдығының, қоғам алдындағы адамгершілік келбетінің, ұлт әдебиеті мен мәдениетінің жас мамандарына деген қамқорлығының естен кетпес ерекше жарығы барын бір мен емес, басқалар да білер-ау деп ойлаймын.

Бүгінде ғылым мен білімді сырттай басқарамын, сыртта жүріп ұйымдастырамын, сыртта тұрып дамытамын деушілердің қарасы көбейіп келеді. Бірақ бір нәрсенің басы ашық: ғылым мен білімді алыс қашықтықтан да, биіктен де, төменнен де ұйымдастыру, басқару, дамыту мүмкін емес. Ғылым мен білімді сол ғылым мен білімнің ішінде жүріп қана ұйымдастыруға, басқаруға, сөйтіп дамытуға болады. Ғылым мен білім әлемінің асыл ақиқаты - осы. Зәки Ахметұлы ғылым мен білім әлемінің асыл ақиқатын өмір бойы құрметтеп, ардақ тұтып өтті. Ол ғылым мен білімді оның ішінде жүріп, оның ыстығына күйіп, суығына тоңып жүріп ұйымдастырды, басқарды және дамытты.

Ғалым адамның жаңа жетістіктерге жетуінің, жаңалық ашуының маңызы үлкен. Бірақ ғылыми зерттеу жүргізушілердің бәрі жаңалақ аша бермейді. Әдебиеттануда жаңалық ашуға нағыз ғұлама жанның ғана қолы жетеді. Ал нағыз ғұлама ғалым ғылымда жаңалық ашып қана қоймайды, сонымен қатар ол ғылым жолын таңдаған адамның көзін ашады, содан соң оның жолын ашады, сөйтіп өзінің айналасын ғылыми ортаға айналдырады. Ғұламаның ғылымға сіңірген еңбегі сонда ғана жанады. Зәки Ахметұлы қазақ ғылымы мен білімінің дамуына елшеусіз зор еңбек сіңірді: ғылымда жаңалық ашты, ғылым жолын таңдаған жастардың көзі мен жолын ашты, еңбегі жанды, қазақ әдебиеттану ғылымында жаңа ғылыми орта қалыптастырды, ол ортаның райы тамаша болды.

Университет аудиториясына Серік Қирабаев, Тұрсынбек Кәкішев, Темірбек Қожакеев, Зейнолла Қабдолов, Зәки Ахметов секілді ғұламалардың әрқайсысы өз ортасының райымен келіп бас қосқанда, олардың өзара және басқалармен қарым-қатынасынан айнала нұрланып, жақсылықтың, кісіліктің, ізгіліктің «алтын күрегі» есіп тұратын. Осы ортаның осы райын, айналасына асыл нұрын таратып, жанағанның жанын жадыратып, адамшылық гүлін жайнататын киелі қасиетін дәл сипаттайтын сөзді қалай тапсам екен деп ойға қалғаным, ойланғаным бар. Ақыры «Менің университетім» деген атауға тоқтадым. Менің ардақты ағаларымның әрқайсысы өз ортасының райымен келіп бас қосқанда, олардың өзара және басқалармен қарым-қатынасынан таралатын асыл нұр мен жанағанның жанын жадыратып, адамшылық гүлін жайнататын киелі қасиетті осылай атағанды дұрыс көрдім.

Академик Зәки Ахметұлы Ахметов табиғатында асыл нұры, киелі қасиеті бар, өмірінің гибраты мол, шығармашылық еңбегінің, ғылыми-педагогикалық қызметінің әлеуметтік маңызы зор аса ірі ғұлама еді.

Әдебиеттер тізімі

1. Ахметов З.А. «Восточная легенда» Тургенева и «Масгуд» Абая Кунанбаева // Тургеневский сборник. Материалы к полному собранию сочинений и писем И.С. Тургенева. Л., 1967. III. С. 163-165. <http://abai-inst.kz/rus/?p=280#more-280>
2. Абай (Ибраһим) Құнанбаев. Шығармаларының екі томдық толық жинағы. I том. Алматы, 1977.
3. Ахметов З.А. Лермонтов и Абай. Дис. ...к.ф.н. – Л., 1951.
4. Ахметов З.А. Абайдың ақындық әлемі. – Алматы, 1995.
5. Ахметов З.А. Казахское стихосложение (Проблемы развития стиха в дореволюционной и современной поэзии). – Алма-Ата, 1964.
6. Ахметов З.А. О языке казахской поэзии. – Алма-Ата, 1970.
7. Ахметов З.А. Өлең сөздің теориясы. – Алматы, 1973.
8. Ахметов З.А. Основы теории казахского стиха. – Алматы, 2002.
9. Ахметов З.А. Поэтика эпопеи «Путь Абая» в свете истории ее создания. – Алма-Ата, 1984.
10. Ахметов З.А. Роман-эпопея Мухтара Ауэзова. – Алматы, 1997.
11. Ахметов З.А. Современное развитие и традиции казахской литературы. – Алма-Ата, 1978.
12. Ахметов З.А. Поэзия шыңы – даналық. – Астана, 2002.